

Asia: VN/24649/2023

Ositusvaateen vanhentuminen; arviomuistio

Sääntelyn tarpeellisuus

Lausuntonne:

Ositusvaateen vanhentumista koskeva kysymys on periaatteellisesti ja aviovarallisuusjärjestelmän kannalta tärkeä. Siihen liittyvää sääntelytarvetta tarkasteltaessa täytyy kuitenkin huomata, että kyseiset ongelmat eivät realisoitune kovin usein käytännön oikeuselämässä. Uusimmassa oikeuskirjallisuudessa on koti- ja pohjoismaista oikeuskäytäntöä apuna käyttäen pystytty lisäksi kiteyttämään hyvin pohdittuja kriteereitä sen arviointiin, milloin puoliso voisi menettää oikeutensa vaatia osituksen toimittamista. Oikeustilaa ei täten voida pitää täysin avoimena. Näistä sääntelyn tarpeellisuutta vähentävistä seikoista huolimatta osituksen huomattavan lykkääntymisen oikeusvaikutuksista olisi nähdäkseni perusteltua ottaa säännöksiä avioliittolakiin (234/1929, AL), sillä voimassa olevan oikeuden sisältöä voitaisiin näin, paitsi selkeyttää, myös muuttaa halutun sisältöiseksi. Ositusvaateen tai muiden avio-oikeuteen perustuvien vaateiden menettämisen edellytykset pystyttäisiin tällä tavoin määrittämään tarkemmin kuin jätettäessä oikeustilan kehittyminen oikeuskäytännön varaan. Esimerkiksi selvien määräaikojen asettaminen käy päinsä vain lainsäädäntöteitse.

Ositusvaateen elementit ja sääntelytarpeen sisällöllinen rajaaminen

Lausuntonne:

On mielestäni perusteltua arviomuistiossa ehdotetulla tavalla rajata sääntely koskemaan avio-oikeuden, käytännössä tasinko-oikeuden vanhentumista. Puolison tulee siis vastaisuudessakin voida käynnistää pesänjakajan suorittama ositusmenettely omistussuhteiden selvittämistä (omaisuuden erottelua) varten myös tilanteessa, jossa hän on ajan kulumisen vuoksi jo menettänyt mahdollisuutensa saada osituksessa tasinkoa tai joutua sitä maksamaan. Myös yhteisomistussuhteen purkamisen täytyy mielestäni käydä rajoituksetta päinsä pesänjakajan toimituksessa, eikä puolisoita siis pidä jättää monissa suhteissa kömpelömmän yhteisomistuslaissa (180/1958) tarkoitetun menettelyn varaan. Edelleen on syytä huomata, että niin ositus- kuin myös erottelutoimituksessa voidaan AL 88 ja 101 §:ssä osoitetulla tavalla järjestellä puolisoitten yhteisiä velkoja. Tämäkin mahdollisuus on syytä säilyttää myös sellaisilla puolisoilla, joiden avio-oikeus on vanhentunut.

Selvää sitä vastoin on, että avio-oikeuden ja siihen liittyvän tasinkovaateen vanhennuttua puolison ei pidä voida vaatia avioehtosopimuksen sovittelua AL 103b.2 §:n 3 kohdan nojalla. Kyseinen sovittelu nimittäin liittyy avio-oikeuden toteuttamiseen, eikä sille voi olla perusteita, jos avio-oikeutta ei enää ole.

Arviomuistiossa todetaan, että avio-oikeuden vanhentumista koskevat oikeusvaikutukset on tarpeen kohdistaa myös vallinnanrajoituksia koskevaan sääntelyyn. Toteamuksen taustalla on ajatus, jonka mukaan silloin kun puoliso on jo kulunut paljon aikaa, vallinnanrajoitukset toteuttavat enää avio-oikeutta suojaavaa tehtävää: ne muodostavat esteen tai ainakin hidasteen tietyille puolison avio-oikeuden alaista omaisuutta vähentäville toimille. Voidaankin muistiossa esitetyllä tavalla pitää selvänä, että avio-oikeuden vanhentuessa myös vallinnanrajoitusten on lakattava. Tämän toteuttaminen edellyttää nähdäkseni muutosten tekemistä vallinnanrajoituksia koskeviin säännöksiin, ennen muuta AL 38, 39 ja 86.2 §:ään. Vallinnanrajoitussäännöksiä näin uudistettaessa olisi samassa yhteydessä syytä harkita leskeä koskevan AL 86.2 §:n mukaisen vallinnanrajoituksen kumoamista, koska sille ei puolison tasinkoprivilegin (AL 103.2 §) säätämisen jälkeen ole enää todellista tarvetta (tästä lähemmin ks. Tapani Lohi, Aviovarallisuus-oikeus 2023 s. 229–231).

Vanhentumisen kohteeksi on arviomuistiossa hahmotettu avio-oikeus, ei siis tasinko-oikeutta. Tätä terminologista valintaa on perusteltu sillä, että ilmaisu ”avio-oikeuden vanhentuminen” ilmentää muistion kirjoittajan mielestä hyvin sääntelytarpeen sisältöä mutta samalla kattaa hieman laajemman asiakokonaisuuden kuin pelkän tasingonmaksuvelvollisuuden. Ratkaisu vaikuttaa onnistuneelta. Ehdotuksen mukaiset avio-oikeuden vanhentumisen vaikutukset kohdistuisivat kyllä aina lopulta tasinko-oikeuteen. Tasinkoon lähtökohtaisesti oikeutettu osituspuoli menettäisi vanhentumisen myötä mahdollisuutensa vaatia tehokkaasti tätä suoritusta. Ilmaisutapaa ”tasinko-oikeuden vanhentuminen” vastaan puhuu kuitenkin se, ettei avioliittolaissa muutenkaan käytetä termiä ”tasinko”. On myös huomattava, että tasinko-oikeuden vanhentumisella on jo nykyisin oikeudessamme tietty käyttöala. Ositustoimituksessa tai -sopimuksessa rahana suoritettavaksi määrätty tasinko voi rahavelkana vanhentua vanhentumislain (728/2003) säännösten nojalla. Jo sekoittumisvaaran välttämiseksi lienee järkevää antaa nyt ehdotetulle selvästi erityyppiselle vanhentumis seuraukselle eri nimitys.

Arviomuistiossa on siis päädytty siihen, että uudella lailla ei säänneltäisi ositusvaateen vanhentumista. Ei toisin sanoen ehdoteta säännöksiä siitä, millä perusteella puoliso menettää oikeutensa vaatia osituksen toimittamista. Tästä ei kuitenkaan välttämättä seuraa, etteikö uudistuksen toteuttamisen jälkeenkin myös ositusvaateen menettäminen olisi tietyin edellytyksin mahdollista. Kuten muistiossa tuodaan esille, puolisolle saattaa koitua tällainen passiivisuuden seuraus jo nykyisin. Toisin kuin avio-oikeuden vanhentuminen, se ei tapahdu yksinomaan määräajan kulumisen johdosta vaan sen edellytyksenä on muidenkin luopumista ilmentävien tosiseikkojen olemassaolo. Oikeustilan ei nähdäkseni tarvitse tässä suhteessa muuttua, vaikka nyt ehdotettu sääntely toteutettaisiin. Selvää kuitenkin on, että ositusvaateen lakkaamiselle jäisi avio-oikeuden vanhentumista koskevien säännösten voimaan tulon jälkeen melko kapea käyttöala.

Vanhentumisaika ja sen alkaminen avioero-osituksissa

Lausuntonne:

Arviomuistiossa ehdotetaan avio-oikeuden vanhentumisajaksi 10 vuotta, joka alkaa kulua avioeron tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion päätöspäivämäärästä.

Pidän kymmenen vuoden vanhentumisaikaa pituudeltaan sopivana. Se antaa osituspuolille riittävästi aikaa ositukseen liittyvien kysymysten järjestämiseen ja huomioi muutenkin ne syyt, jotka käytännössä johtavat osituksen lykkääntymiseen. Samalla se kuitenkin estää puolisoa esittämästä hyvin pitkän aikaa sitten eron päättyneeseen avioliittoon perustuvia tasinkovaatimuksia.

Vanhentumisaika alkaisi siis ehdotuksen mukaan kulua avioeron tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion päätöspäivämäärästä. Kuten muistiossa todetaan, tälle ajankohdalle olisi tarjolla perusteltuja vaihtoehtoja. Avio-oikeusjärjestelmän kanssa sopisi paremmin vanhentumisajan kulumisen jo avioeron vireille tulemisesta, syntyihän puolison ositusvaadekin tuolloin. Toisaalta olisi ajateltavissa, että vanhentumisaika luettaisiin vasta avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta, sillä monet avioliiton vaikutukset lakkaavat vasta kyseisenä ajankohtana. – Arviomuistiossa tuodaan kuitenkin esille mielestäni hyviä käytännön näkökohtia, jotka puoltavat siinä tehtyä valintaa. Pidän siksi ehdotusta tältäkin osin kannatettavana.

Avio-oikeuden vanhentuminen jäämistöosituksissa

Lausuntonne:

Arviomuistiossa ehdotetun mukaan avio-oikeuden vanhentuminen olisi mahdollista myös kuolemaan perustuvissa osituksissa. Linjaus on mielestäni perusteltu. Tilanteessa, jossa kummankin puolison kuolemasta on kulunut hyvin pitkä aika, perillistahon esittämä ositusvaatimus voi tulla toiselle perillistaholle yllätyksenä ja aiheuttaa huomattavia ongelmia, ehkä myös varallisuusmenetyksiä. Ajan kulumisen voi lisäksi vaikeuttaa merkittävästi kuolinpesien välisten omaisuussuhteiden selvittämistä, sillä pesien omaisuuksissa on saattanut vuosien kuluessa tapahtua runsaastikin muutoksia.

Pidän muistiossa esitetyin perustein selvänä myös sitä, että vanhentumisajan täytyy kuolemaan perustuvissa osituksissa alkaa kulua vasta lesken kuolemasta. On käytännössä hyvin tavallista, että naimisissa olleen henkilön kuoltua osituksen toimittamista lykätään, kunnes leskikin on kuollut. Säännös, jonka mukaan avio-oikeus vanhenisi kymmenen vuoden kuluttua ensin kuolleen puolison kuolemasta, voisi näin aiheuttaa yllättäviä ja kohtuuttomiakin seurauksia normaalilla ja hyväksyttävällä tavalla toimineille osituspuolille. Erityisen ongelmallisena olisi pidettävä sitä, että edesmennyttä puolisoaan vähävaraisempi leski voisi näin menettää tasinko-oikeutensa.

Kuolemaan perustuvia osituksia koskevat säännösehdotukset vaikuttavat kaiken kaikkiaan hyväksyttäviltä. Arviomuistiossa niiden osalta noudatettu kielenkäyttö antaa sitä vastoin aiheen huomautukseen. Nyt tarkasteltava sääntely koskee siis tilanteita, joissa ositusperusteena on puolison kuolema. Tähän ositustyyppiin viitataan kuitenkin muistiossa monesti (myös sen jakson 4.4. otsikossa) ilmaisulla ”jäämistöositus”, mikä viittaisi siihen, että termit ”kuolemaan perustuva ositus” ja ”jäämistöositus” ovat synonyymeinä. Tällä tavoin ei asiaa ole kuitenkaan uusimmassa oikeuskirjallisuudessa hahmotettu, vaan ilmaisun ”jäämistöositus” käyttöala käsitetään nykyisin laajemmaksi. Jäämistöosituksesta voidaan – ja on mielestäni syytäkin – puhua aina silloin, kun osituksen ainakin toisena osapuolena on kuolleelta puolisoilta jäänyt perillistaho (käsitöksen perusteluista ks. lähemmin Tapani Lohi, Aviovarallisuus oikeus 2023 s. 398–399 ja Pertti Välimäki, Pesänjakaja 2021 s. 97). Myös avioeroon perustuva ositus voi siten olla jäämistöositus – joko alusta asti (jos ositus on käynnistetty vasta toisen puolisoista kuoltua) taikka osituksen aikana tapahtuneen kuolemantapauksen johdosta.

Oma suositukseni olisikin, että nyt tarkasteltavan säännösehdotuksen yhteydessä (sekä lakitekstissä että lakiesityksen perusteluissa) vältettäisiin ilmaisun ”jäämistöositus” käyttämistä ja puhuttaisiin sen sijaan kuolemaan perustuvasta osituksesta.

Soveltuminen omaisuuden erotteluun avopuolisoiden välillä

Lausuntonne:

Pidän muistiossa omaksuttua ratkaisua jättää avopuolisoiden välillä toimitettavat avoliittolain (26/2011) mukaiset omaisuuden erottelut nyt valmisteltavan lainsäädännön ulkopuolelle perusteltuna. Linjauksen tekee ymmärrettäväksi jo se, että avopuolisilla ei ole toistensa omaisuuteen avio-oikeutta eikä heille voi näin myöskään syntyä tasinkovaateita. Avoliittolain mukainen hyvitys on lisäksi aivan toisen tyyppinen etuus kuin avioliittolaissa tarkoitettu tasinko. Hyvitysvaateen vanhentumisesta onkin avoliittolaissa nimenomaiset säännökset.

Vanhentumisajasta poikkeaminen

Lausuntonne:

Arviomuistion mukaan eronneet puoliset voisivat poiketa avio-oikeuden vanhentumisajasta sopimuksin. Ehdotus on mielestäni kannatettava. Puolisoiden on monissa tapauksissa tarkoituksenmukaista lykätä osituksen toimittamista myöhemmäksi kuin kymmenen vuoden päähän avioerotuomiosta, ja tämän tulee olla mahdollista ilman avio-oikeuden vanhentumisen uhkaa. Saattaa toisaalta ilmetä tilanteita, joissa puoliset haluavat lyhentää vanhentumisaikaa. Katsoisin, että myös tämän tulisi olla mahdollista. Esimerkiksi avioeron yhteydessä solmitulle sopimukselle, jonka mukaan avio-oikeuteen perustuvat vaatimukset pitää esittää viidessä vuodessa avioliiton purkaantumisen, voi olla järkevä ja suojaamisen arvoinen funktio.

Pidän muistiossa esitetyllä tavalla perusteltuna edellyttää vanhentumisaikaa muuttavalta sopimukselta määrämuotoa. Vanhentumisaikaa ei ensinnäkään tule voida katkaista vapaamuotoisesti. Tällainen mahdollisuus olisi omiaan synnyttämään näyttöongelmia ja

oikeudellista epävarmuutta, sillä miltei mikä tahansa ositukseen jollakin tavalla liittyvä yhteydenotto voitaisiin tulkita vanhentumisen katkaisutoimeksi. Kun vapaamuotoista katkaisemista ei hyväksytä, on johdonmukaista torjua myös vapaamuotoinen vanhentumisajasta sopiminen, sillä siihen liittyy vastaavanlaisia ongelmia.

Tulevassa lainsäädännössä on siten ratkaistava, mitä määrämuotoa vanhentumisaikaa muuttavilta puolisoilta edellytetään. Arviomuistiossa otetaan lähtökohdaksi AL 66 §:ssä annettu säännös, jossa edellytetään kirjallisen muodon käyttämisen lisäksi päiväystä, allekirjoituksia ja kahden esteettömän henkilön todistusta. Kyseisellä muotosäännöksellä on avioliittolain järjestelmässä jo nykyisin melko laaja käyttöala. Sen käyttämistä myös tässä yhteydessä voidaankin pitää perusteltuna jo lainsäädännön yhtenäisyyden vuoksi.

Oma kysymyksensä on, pitäisikö nyt tarkasteltavilta sopimuksilta edellyttää myös rekisteröimistä, kuten asia on esimerkiksi avioehtosopimuksessa. Rekisteröimisvelvollisuuden puolesta puhuisi, että se antaisi kirjaamisviranomaiselle mahdollisuuden olla tietoinen sopimuksen olemassaolosta ja sisällöstä. Rekisteröinnin asettamisesta sopimuksen pätevyyden edellytykseksi olisi kuitenkin myös haittaa. Seurauksena voi olla, että puolisoiden tahtoa vastannut sopimus osoittautuu yllättäen tehottomaksi mainitun aputoimen puuttumisen vuoksi. Tästä saattaa koitua oikeudenmenetyksiä puolisoille, joka on sopimuksen sitovuuteen luottaen käynnistänyt osituksen myöhemmin kuin kymmenen vuoden kuluttua avioerosta. Rekisteröimisvaatimus myös jättää sopimuksen pätevyyttä ajatellen epämääräisen välitilan, jolloin ei tiedetä, rekisteröidäänkö sopimus vai ei ja tuleeko se siis voimaan. Ongelmaa voitaisiin tosin lieventää asettamalla rekisteröinnille lyhyehkö määräaika (esimerkiksi kuukausi sopimuksen allekirjoittamisesta).

Oma käsitykseni on, että nyt tarkasteltavalle sopimukselle ei olisi ainakaan välttämätöntä asettaa rekisteröimisvaatimusta. Selvää kannanottoa tämän lisävaatimuksen puolesta tai sitä vastaan on kuitenkin vaikea esittää.

Avio-oikeuden vanhentumisen vaikutukset

Lausuntonne:

Arviomuistiossa on jätetty avio-oikeuden vanhentumisen vaikutukset merkittäviltä osin osituspuolten omien toimien varaan. Jotta tasinkovelvoitteen uhkaama osituspuoli pääsisi hyötymään avio-oikeuden vanhentumisen aikaan saamasta velvoitteen lakkaamisesta, sen on itse käytettävä tätä etua hyväkseen – asiasta ei siis huolehdi pakottavin säännöksin eikä vanhentumista oteta huomioon viran puolesta. Pidän lähtökohtaa hyväksyttävänä puolisoille ja perillisille järjestelmässämme yleisemminkin annetun sopimusvapauden ja yksityisautonomian vuoksi. Vastaavalla tavalla asia järjestyy saamisoikeuden vanhentumisen yhteydessä, enkä näe perusteita toisenlaiselle sääntelylle myöskään avio-oikeuden vanhentumisen osalta.

Mainittu aktiivisuusvaatimus konkretisoituu arviomuistiossa ensinnäkin seuraavana oikeusohjeena: tilanteessa, jossa tietty esine tai omaisuuserä on siirretty tasinkona toiselle osapuolelle ja myöhemmin käy ilmi, että avio-oikeus oli suorituksen tekohetkellä jo vanhentunut, kummallakaan osapuolella ei olisi tähän liittyvää palautus- tai koronmaksuvelvollisuutta. Pidän linjausta oikeaan osuneena. Puolison tai perillistahon, joka on vanhentumisen johdosta vapautunut tasingonmaksuvelvollisuudestaan, ei tarvitse käyttää tätä etua hyväkseen, vaan hän (tai se) voi niin halutessaan suorittaa tasingon. On täten vahvat perusteet katsoa kuvatuissa olosuhteissa tehty tasinkosuoritus päteväksi ja maksajaa sitovaksi. Oikeussuhteiden ennakoitavuuden vuoksi tilannetta on syytä arvioida näin täysin siitä riippumatta, oliko tasingon suorittaja tiennyt avio-oikeuden vanhentumisesta vai ei.

Arviomuistiossa ulotetaan aktiivisuusvaatimus myös toimitusmenettelyyn ja osituksen moiteprosessiin. Tähän liittyen ehdotetaan seuraavan sisältöistä väittämistaakkanormia: Jos ositusta tai omaisuuden erottelua varten on nimetty pesänjakaja tai pesänjakajan tekemästä osituksesta on nostettu moitekanne, pesänjakaja tai tuomioistuimien ei voisi ottaa avio-oikeuden vanhentumista huomioon asiaa käsitellessään, ellei tätä koskevaa vaatimusta ole esitetty.

Myös tämä säännösehdotus on mielestäni asianmukainen. Osituspuolella on muutenkin väittämistaakka hänen edukseen osituksessa vaikuttavista oikeustositseikoista. Jotta puoliso esimerkiksi pääsisi hyötymään avio-osaansa kasvattavasta vastikeperusteesta, hänen on vedottava siihen toimituksessa tai osituksen moiteprosessissa. En näe perusteita suhtautua avio-oikeuden vanhentumiseen tässä suhteessa toisin.

Muistiossa todetaan edelleen, että ”avio-oikeuden vanhentuminen ei estä puolisoa tekemästä tuomioistuimelle hakemusta pesänjakajan määräämiseksi omaisuuden erottelua tai yhdessä omistetun omaisuuden omistussuhteen purkamista varten.” Norminkuvaus osuu siinä mielessä oikeaan, että avio-oikeuden vanhentuminen ei tosiaan poista puolisoilta intressiä saada toimitusmenettelyssä ratkaisua mainituissa yleisen varallisuus-oikeuden alaan kuuluviin kysymyksissä.

Lainattu säännösmuotoilu voisi kuitenkin olla järkevä muuttaa koskemaan yleisemmin ositusta (esimerkiksi: ” Avio-oikeuden vanhentuminen ei estä puolisoa tekemästä tuomioistuimelle hakemusta pesänjakajan määräämiseksi omaisuuden erottelua tai ositusta varten.”). Sen kysymyksen arviointi, onko avio-oikeus vanhentunut, kuuluisi nimittäin arviomuistiossa omaksutun käsityksen mukaan pesänjakajalle, eikä asiaa siis tutkittaisi vielä pesänjakajan määräämismenettelyn yhteydessä. Näin ollen tuomioistuimien, jolle puoliso (tai perillistaho) on tehnyt ositusta koskevan pesänjakajahakemuksen, ei ainakaan normaalisti saisi hakemusta ratkaistessaan ottaa lainkaan kantaa vanhentumiskysymykseen, vaan sen olisi edellytysten muuten täytyessä annettava pesänjakajalle normaali osituksen toimittamista koskeva määräys. Tällaisen määräyksen saaneen pesänjakaja olisi sitten – jos hän katsoo avio-oikeuden vanhentuneen – rajattava toimituksensa omistussuhteiden määrittämiseen, yhteisomistuksen purkamiseen ja muihin avio-oikeusliityntää vailla oleviin asioihin.

Kolmannen osapuolen oikeudet

Lausuntonne:

Avio-oikeuden vanhentuminen voi vaikuttaa myös kolmannen osapuolen, lähinnä puolison velkojan asemaan. Se, että puoliso jää vanhentumisen johdosta ilman osituksessa suoritettavaa tasinkoa, saattaa tuottaa hänen velkojalleen ikävän yllätyksen. Tätä seikkaa ei kuitenkaan nähdäkseni tarvitse nyt erikseen huomioida. Puolison velkoja ei voi oikeutemme mukaan muutenkaan laskea sen varaan, että hän pääsisi hyötymään velallisensa tasinko-oikeudesta. Velkoja ei saa ositusta vireille eikä myöskään voi reagoida ositusta vastaan sillä perusteella, että hänen velallisensa on luopunut siinä tasingosta. Osituksen peräyttäminen TakSL:n 9 §:n nojalla nimittäin edellyttää, että puoliso on osituksessa luovuttanut puolisolleen tai tämän perillisille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin olisi ollut velvollinen luovuttamaan.

Kuolleen puolison (siis perittävän) velkojan intressit ovat tässä suhteessa vahvemmat; hänellä voisi olla suojan arvoinen tarve saada kuolinpesään puolisolle itselleen alun perin kuulunut tasinko. Näin on asia silloin, kun myös toisena osituspuolena on perillistaho (leskihän saisi aina AL 103.2 §:n nojalla kieltäytyä tasingon luovuttamisesta). Velkojalla onkin oikeutemme mukaan tietyt mahdollisuudet myötävaikuttaa siihen, että hänen velallisensa kuolinpesään saadaan osituksessa asianmukainen tasinkosuoritus. Nyt valmisteilla olevaan lainsäädäntöön ei kuitenkaan käsitykseni mukaan liity myöskään kuolleen henkilön velkojan kannalta sellaisia oikeuden menetyksen vaaroja, jotka olisi syytä erikseen ottaa huomioon. Kun ehdotettu vanhentumisaika on niinkin pitkä kuin kymmenen vuotta, kuolinpesän tasinko-oikeus ei käytännössä useinkaan pääse vanhentumaan aktiivisesti toimivan velkojan vahingoksi. Velkojalle päinvastoin jää normaalisti hyvät mahdollisuudet ryhtyä oikeuksiaan turvaaviin toimiin.

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Lausuntonne:

Arviomuistiossa lähdetään siitä, että ehdotettava sääntely koskisi periaatteessa vain tilanteita, joissa avioerotuomio on annettu tai leskeksi jäänyt puoliso on kuollut vasta uusien säännösten voimaantulon jälkeen. Tosiasiassa sääntely näyttäisi kuitenkin olevan tarkoitus ulottaa myös tapauksiin, joissa nämä vanhentumisen käynnistävät tosiseikat (avioerotuomio, lesken kuolema) ovat sattuneet jo ennen lain voimaan tuloa. Lain taannehtiva vaikutus estettäisiin kuitenkin siten, että viimeksi mainituissa tapauksissa 10 vuoden vanhentumisaika luettaisiin vasta lain voimaantulosta.

Pidän ehdotettua voimaantulosääntelyä sisällöltään hyväksyttävänä. On selvää, että uudella lainsäädännöllä ei tule taannehtivasti poistaa puolisolta tai perillistaholta tasinkovaadetta. Puolisolta tai perillistaholta ei saa myöskään vaatia normaalia ripeämpää menettelyä sellaisen avioeron tai kuolemasta johtuvan avioliiton purkaantumisen jälkeen, joka on tapahtunut ennen lain voimaantuloa. Tällaisia ongelmia ei nähdäkseni liity sääntelyyn, jossa vanhentuminen säädetään

sinänsä mahdolliseksi myös ennen lain voimaan tuloa sattuneiden avioerojen tai avioliiton purkaantumistilanteiden osalta mutta jossa vanhentumisaika säädetään alkamaan vasta lain voimaantulohetkestä. Tällöin nimittäin osituksen käynnistämiseen halukkaan puolison tai perillisen käytettävissä olisi aina vähintään kymmenen vuoden aika.

Varteenotettava vaihtoehto tietysti olisi jättää kaikki ”vanhan lain aikaiset tapaukset” – siis tilanteet, joissa avioerotuomio on annettu tai leski kuollut ennen lain voimaan tuloa – kokonaan sääntelyn ulkopuolelle. Tämä ratkaisu omaksuttaessa uusi sääntely pysyisi kuitenkin pitkän ajan vajaan tehoisena: järjestelmässämme olisi vuosien ajan roikkumassa koko joukko periaatteessa vanhentumattomia ositusvaateita. Pidän siten parempana sääntelymallia, jossa ajan kulumisen vaikutukset ulotetaan hallitulla tavalla myös vanhan lain aikaisiin tapauksiin.

Tämänkin lausuntokohdan alla olevaan tekstiin kohdistaisin yhden terminologisen huomautuksen, joka koskee ilmaisun ”jäämistöositus” käyttötapaa. Muistiossa tarkastellaan tilannetta, jossa ennen ehdotettavan sääntelyn voimaan tuloa puoliso on ensin tuomittu lainvoimaisesti avioeroon ja sen jälkeen puoliso tai kumpikin heistä on kuollut. Tilannetta arvioidaan muistiossa seuraavasti: ”Se seikka, että toinen tai molemmat aviopuolisoista on kuollut ennen määräajan alkamista tai päättymistä, ei muuttaisi osituksen luonnetta jäämistöositukseksi tai pidentäisi käytettävissä olevaa määräaikaa.”

Oma muistiotekstistä poikkeava näkemykseni on, että kuolemantapaus saisi viimeksi kuvatussa tilanteessa aikaan ”osituslajin” muutoksen: tuleva ositus olisi väistämättä luonteeltaan jäämistöositus, ei puolisoitten välinen ositus. Vanhentumisajan kulumiseen tällä seikalla ei kuitenkaan olisi vaikutusta. Kun ositusperusteena olisi nyt joka tapauksessa avioero, vanhentumisaika luettaisiin lain voimaantulopäivästä, eikä puolison (tai puolisoitten) myöhempi kuolemantapaus tähän vaikuttaisi.

Muuta

Lausuntonne:

Arviomuistiossa ei käsitykseni mukaan oteta selvää kantaa siihen, millä tavoin osituspuolen tai osituspuolten täytyisi toimia 10 vuoden määräajan sisällä, jotta avio-oikeus ei vanhenisi. Yksityiskohtaisemmassa säännösvalmistelussa tulee kiinnittää huomiota myös tähän kysymykseen.

Varmimmin vanhentumiselta tietysti suojaa määräajan kuluessa loppuun saatettu ja myös lainvoimaiseksi tullut ositus. Puoliso tai perillistaho, jolle on tällaisessa osituksessa osoitettu maksettavaksi tasinkoa, voi vaatia suoritusta vielä kymmenen vuoden määräajan umpeen kuluttuakin – toki edellyttäen, että osituksessa mahdollisesti vahvistettu tasinkosaatava ei ole päässyt vanhentumaan vanhentumislain säännösten nojalla.

Avio-oikeuden vanhentumisen estäminen ei voine kuitenkaan edellyttää osituksen näin valmiiksi saattamista määräajan sisällä, vaan vähemmänkin täytynee riittää. Selvältä vaikuttaa, että vanhentumiselta suojaava vaikutus pitää antaa jo sille, että ositusta toimittamaan määrätään pesänjakaja ennen kuin avioerotuomiosta tai lesken kuolemasta on kulunut kymmenen vuotta. Avio-oikeuden ei siis voi mitenkään katsoa vanhentuvan toimituksen aikana. Päinvastainen sääntö johtaisi asiallisesti kestävämpiin lopputuloksiin, kun puoliso tai perillistaho voisi menettää tasinko-oikeutensa esimerkiksi pesänjakajan taitamattomuuden tai toisen osituspuolen ositusta hidastavan toiminnan johdosta.

Osituksen ”valmiusasteelle” asetettavia vaatimuksia saattaa olla perusteltua lieventää enemmänkin. Pesänjakajan määrääminen pitkittyy toisinaan osituspuolesta tai -puolista riippumattomista syistä yllättävästikin, eikä tämä saisi johtaa avio-oikeuden vanhentumiseen. Paras osituksen ajoissa käynnistämisen kriteeri saattaa näin olla se, milloin osituspuoli on tehnyt pesänjakajan määräämistä koskevan hakemuksen. Riittäväksi on ehkä katsottava, että tällainen hakemus tehdään ennen kymmenen vuoden määräajan umpeen kulumista.

Edellä hahmoteltuja sääntöjä vastaan voidaan huomauttaa, että niissä aiheettomasti asetetaan puolisoille toimitusosituksen käynnistämisen vaatimus. Selvästi suurin osa osituksista tehdään kuitenkin osituspuolten välisin sopimuksin. Saatetaankin ajatella, että vanhentumisen estävä vaikutus pitäisi antaa myös sopimusosituksen käynnistämiseksi, ehkä jo sen toimittamista koskevan vaatimuksen esittämiselle. Tällaisten kriteerien heikkoutena olisi kuitenkin niiden epämääräisyys. Lienee vaikea todeta, millainen puolisoitten välinen kanssakäyminen voitaisiin katsoa sopimusosituksen käynnistämiseksi. Vielä ongelmallisempaa olisi antaa merkitystä osituksen toimittamista koskevan vaatimuksen esittämiselle. Jos vanhentuminen voitaisiin estää sen avulla, hyväksyttäisiin tosiasiasa vanhentumisen vapaamuotoinen katkaisu, mihin muistiossa on muuten suhtauduttu torjuvasti. Vapaamuotoinen ositusvaatimus saatetaan lisäksi esittää aika keveästikin, ilman todellista osituksen aikaan saamisen tarkoitusta. Merkityksen antaminen sille olisi näin huonosti linjassa nyt valmisteltavan lainsäädännön pääajatusten kanssa.

Lohi Tapani
Helsingin yliopisto